

ŠVEDU NOVELĖS

Jalmaras Bergmanas

MERGAITĖ EKERSTO KLEBONIJOJ

Gerai, kai turi ką prisiminti, ypač senatvėj. Žiūrėkit iš anksto, jaunieji, kad būtų ką minėti. Laikas gali labai prailgti, ypač paryčiais, kai guli nemiegodamas ir lauki, kol pradės brėkšti aušra tamsiuose languose.

Tačiau ką gi mini žmonės?

Kai kurie mini tokius didelius ir reikšmingus dalykus, tokius svarbius ir nuostabius įvykius, jog patys vos įstengia juos aprėpti. Jie norėtų aplink save turėti būrį klausančio jaunimo, kaž gyvoj jaunų veidų mimikoj galėtų matyti savo pačių turtingą jaunystę.

Kiti beveik nieko neturi. Jų prisiminimai smulkūs ir be reikšmių. Rodos, vėrciau pasilaikyti juos sau. O vis dėlto atsitinka, kad ir jų atsiminimų yra kam klausyti.

Ką tad jie prisimena?

Senojo klebono Riugelio laikais Ekersto klebonijoje gyveno paauglė mergaitė Mija Muberg, kuri, sako, buvo tokio grąžaus sudėjimo, jog kuojos Krukeho ežerė, aukšlės, sterka ir dar kitokios žuvis, susilindusios į meldus, vasaros rytais tykoda vo, kada ji ateis maudyti savo mažo kūnelio. Taip buvo kalbama. Ar kas nors panašaus dėjosi ir pakrantės alksnyne, liko neištirta. Tik tiek aišku, kad visi berniokai žinojo jos gražų augumą, bet tą galėjo išplepėti kuojos ar varnos, o gal vėjas, kuris, atskriejęs žemyn nuo Kloveno, įsisuka į Ekersto sodą.

Sode vaikštinėjo Gunaras Rutas, repetitorius, skainiodamas šį bei tą. Kai Mija grįžo iš maudyklės, jie susitiko sode, kur tuo metu saldžiai kvepėjo jazminai. Susitiko, pašnekučiavo, ir tiek. Vasara pilna saldžių kvapų. Argi to nepakanka dviem jauniem žmonėm?

Kitaip esti žiemą, kai tamsu ir šaltis pokši po baisiai aukštu dangum. Tada pasijunti mažytis, susigūži. Ekersto klebonijoje daug būdavo pramogų ir seniems, ir jauniems, susirinkdavo ir iš savo parapijos, ir iš aplinkinių. Tada Mažoji Mija — nors tik iš malonės priglobta vargšė giminaitė, — tapdavo žymia asmenybe, nes buvo dailutė, miklaus liežuvelio, gera šokėja

ir šiaip mokėjo viską, kas tiko prie paikybų ir linksmųjų. Be to, ji buvo mandagi ir lipšni, niekas ja nesiskundė, ypač klebono žmona, nes žinojo, ko ji verta. O pats klebonas matavo ją savo barzdą, juokėsi ir kalbėjo:

— Pustrečios vidutinioskos senio barzdos — štai visas tavo didumas, nykštuk!

Vaikinai rėžė sparną aplink ją, bet nė vienas gerai nemanė, į kurią pusę žiedelis linksta, kol Trijų karalių vakarą merginos sugalvojo sudaryti tyrimo komisiją, kuri be jokio atlaidumo turėjo išaiškinti ir paskelbti, kuo joms labiausiai nepatinka tas ar tas kavallerius. Taigi visos merginos susibūrė į ratelį didelės kaledų eglutės ir dar didesnio klebono šešelyje, ir prieš šią baltą tiulio ir įvairiaspalvių kaspinių tribunolą vienas po kito stėjo jaunuoliai, dauguma ne be baimės, nes, gurdėdami nuolatinį vyriausių teisėjų prunkštimą, drovėjosi ir raudonavo. Vienas buvo pasmerktas už per didelės kofas, kurios visą laiką kėlė pavojų. Kitas turėjo blogą įproį spausti šokdamas, lyg norėtų baslį iš žemės išrauti. Trečias taip pūktė ir kriokė, tarsi paskutiniosios prispirtas. Šitaip kiekvienam buvo šmaukštelėta, ir pagaliau atėjo Gunaro Ruto eilė.

Mažosios Mijos akys tik sužibo — kas gi čia ras dėl ko prikibti? Kokį beįgalvosį veido, figūros ar elgesio trūkumą? Argi čia neišbaigta tobulybė? Ji žiūrėjo į jį čia išplėtusi akis, čia prisimerkusi ir nė kiek nesifajaudindama, lyg jis būtų buvęs jos nuosavybė. Ir kuo ilgiau stebėjo, tuo darėsi tikresnė, jog prikišti jam ką nors stačiai neįmanoma. Taip atrodė. Merginos spoksojo į jaunuolį, kuris raudonavo nuo jų žvilgsnių, tačiau saikingai, kad neatrodytų nei per daug išdidus, nei per daug drovus. Tik viena mergina galiausiai aptiko silpną vietą — kitą ir negalėjo būti — ir pasakė:

— Šiaip būtų nieko, jeigu ne tokios baisiai didelės ir atvėpusios ausys — tikros asilo ausys.

— Teisybė! — ūmai suriko merginos chorui, tarsi pasijutusių lengviau, kad ir tobulybės aptiko trūkumą. — Teisybė! Teisybė! Jo ausys kaip asilo!

Tada Mažoji Mija staiga išpuolė į vidurį kambario, įkaltusi, su ašaromis akyse, treptelėjo koja, sugniaužusi savo matius kumščiuokus.

— Neteisybė, jūs mergės paikšės! — ir ištekė iš svetainės tiesiai į savo kambarelį palėpėje.

Iš pradžių visl' apstulbo, bet paskui prapliupo kvatoti ir, apspitę išraudusį jaunuolį, sveikino kaip sužadėtinį, linkejo laimės — juk dabar buvo viskas aišku.

— Na na, na, na! — pasakė klebonas. — Jokių sužadėtuvių! Pirmą reikia maną susikrauti, tik paskui į ilgą kelionę traukti.

Sužadėtuvių nebuvo — kurgi matyta, tokie dar jauni, nepatyrę? — bet žmonės, šiaip ar taip, žinojo viską, ir jei kas turėjo kilnumo, dabar buvo geriausia proga jį parodyti. Taigi abu jaunuoliai sausio vakarais galėjo netrukdomi vaikštinėti alėja, klampoti po sniegą, drebėti po savo kailiniais ir šildytis po kito kailiniais, tik nenuklysdami nuo tiesaus, mėnulio apšviesto tako tarp vartelių ir svetainės lango, prie kurio sėdėjo klebono žmona. Taip ir vaikščiojo, o kai nieko geresnio veikti neturėjo, Gunarės Rutas pasakojo jai, tokiai mažai, apie tokį didelį žvaigždėtą dangų. Žvaigždžių dangus begalinis, Ruto išmintis irgi kone begalinė, o Mažosios Mijos susizavėjimas absoliučiai begalinis. Tiksliau — jos susizavėjimas Gunaru. Beje, žvaigždėtas dangus irgi galėjo būti nuostabus, ypač kai jie stovėdavo tylutėliai, prisiglaudę prie kito ir nematydami žvaigždėto dangaus, tačiau tartum jausdami virš galvų puošnų vainiką, skleistų, spindintį, dievo duotą vestuvinių vainiką.

Laimingas buvo metas, kai prisimeni...

Kitą dieną matė žvaigždes tą vakarą, kai Gunaras išvažiavo. Jis gavo universiteto stipendiją tęsti studijas užsienyje. Stipendija, didelė ir garbinga, gali lengvai prazudyti mažos mergaitės likimą. Mergaitė pasidarė dar mažesnė, negu buvo. Gunaras per daug nesididžiavo, bet namuose dabar jam visi po truputį pataikavo. O klebono žmona pasakė — žinoma, juokais:

— Na Mija, išskrenda tavo paukštelis iš narvelio! Buvo bernaitis, o dabar ponaitis!

Mergaitė nudiegė širdį, bet ji tuoj atsipeikėjo, prisiminusi kelią po žvaigždėtų dangumi, kai jie vaikštinėdavo, šildydami kito kailiniais ir šildydami savo ausis ir širdį kuždesiais. Todėl pagalvojo: „Nutilk, sene, vargas tau, kad nieko nesūpranu!“

Tačiau tą kovo mėnesio vakarą, kai reikėjo lydėti jį į traukinį, Mija staiga suserimo. Ji nusiviliavo jį į mišką ir susalusiomis samanomomis nusivėdė iki plokščio akmens. Ten

puolė jam ant kaklo, pasiruošusi atiduoti viską, ką galima atiduoti, kad tik jis pasiliktu. Ji glaudė jį savo glėby, jis taip pat nesijūnojo ką daręs, kaip ir ji. Ir jos mažas kūnelis, nepaisant kovo mėnesio speigo, degė netvardomo pasididžiavimo ir džiaugsmo ugnim. Ji nugalėjo ir žvaigždėtą dangų, ir mokslą, ir viską, ir jis buvo jos. Bet tada, kai džiaugsmas atrodė bekraštis, pasigirdo traukinio švilpukas. Vaikinas išrūko, pabūciavo ją, priprašė, kad nesušaltų, o tuojau grįžtų namo, dar prižadėjo greitai parašyti ir nulėkė į stotį. Ji nučiuožė nuo akmens ir liko gulėti ant sušalusių samanų. Dabar galėjo skaičiuoti žvaigždes! Ji girdėjo, kaip pro šalį pradundėjo traukinys. Miškas vėl nutilo. Jos raukos pradėjo skrebiti prie samanių. Paspaudė šaltis. Keliu atėjo žmonių iš klebonijos, šaukė, ieškojo. Bet argi jie galėjo ją rasti? Ji tik galvojo, kaip tokią akimirką traukinio švilpukas įstengė taip greitai išplėsti jį iš jos. Nelabai, matyt, pastovi meilė. Pabaidyk ją, švilptelk — ir nuskris. Ji norėjo pakelti galvą, žvilgtelėti į tą pusę, kur jis nubėgo lyg pašvilptas šunelis, bet plaukų sruoga buvo prisilūsi prie samanų, ji neįstengė jos atplėsti. Nelabai tiki meilės tvirtumui, kai pamatai, kad ji tokia trumpalaikė, negera pasidaro po širdžia. Tartum ko nusigandus.

Ji gal būtų ten ir užmigusi, jei pats klebonas nebūtų išėjęs ieškoti. Jo šaukiamą turėjo atsiliepti, nes, šiaip ar taip, jis buvo jos ponas. Jis parvedė ją namo, barė ir gydė, gydė ir barė. Kam ji gulėjusi ant samanų tokią šaltą naktį? Ji neturėjo ko atsakyti. Ką gi ji galėjo atsakyti? Ar kad vaikštinėjo po jo žmonos akių, apsvaigusį nuo žvaigždžių spindesio ir nuo meilės Gunarui, kuris dabar išvažiavo ir jau nebeįparvažiuos? Juk buvo tikra. Ką gali nuvilioti švilpukas, tas atgal nebegrižta. Net neparašo. Taip ir buvo!

Ji tik blogai padarė, kad taip ilgai gulėjo šaltyje. Liko nebe visai darbinga, tapo našta kitiems. Gerąsirdė klebono žmona nė neparodė, kad su ja dabar tik bėda. Rūpinosi ja. Netgi rūpinosi, kad ji pramogų turėtų, kiek tai įmanoma, kai kojos ir rankos nušalusios. Kai jaunimas susiinkldavo pasukti vasarvidžio naktį ar per kalėdas, ar šiaip kada, būdavo, pasivada namų šeimininke kurį vaikina į šalį ir sako:

— Nueik tu, Stolbergai — ar Bilmanai, ar Folkesonai — ir pasėdėk šitą šokią prie Mijos Muberg. O jei ruknosi, pasakysiu klebonui.

123

Vaikinas, žinoma, paklauso, bet, kai tik klebono žmona nusigręžia, jis tuoj šast į parką ir ieško kitos. Mija Muberg ilgai žiūri į parką. Vis dėlto ji turėjo kavalieryų, kaip ir kitos. Netrūko nei draugiškumo, nei patogumų. Taip buvo senojo klebono laikais, taip paliko ir kai sūnus perėmė parapiją. Nors tada senutei jau nebereikėjo kavalieryų, ji net vengė jų. Ji turėjo duonos kąsnį ir turėjo ką prisiminti.

Atmintis gali būti mūsų draugas, atmintis gali būti mūsų priešas, bet atmintis visada yra išdaigininkė, šaipūnė.

Ekersto klebonijoje, palėpės kambaryje, sėdi senutė freken Muberg, gyva prisiminimais. Saulės spindulių pluošte šoka dulkelės, ir taip lengva galvoti apie praeitį, žiūrint į jų tylų žaidimą. Čia iškyla veidai iš spindulių juostos, čia vėl dingsta. Kambaryje ramu, pavasariškai šilta. Lengva prisiminti ir lengva megzti kojines, nors nušalusius pirštus vis sunkiau ištiesti.

Apacioj, sode, dūksta vaikai. Ekerste visada būdavo daug vaikų ir jaunimo, ir saviškių, ir svečių, galybė. Sode ir parke nei klebonui su lazda, nei jo žmonai su rykšte nelabai ką pavyksta išsaugoti, viskas nuskabyta, nudraskyta...

— Gerai, kad dar kelmai kyšo,— sako freken Muberg.

Ji džiaugiasi, kad triukšmadariai taip toli nuo jos, ten sode. Kai kada smagu pamatyti juos savo kambaryje, bet ji bijo, kad jie, padaužos, nenumindžiotų jai skaudamų kojų, kurias ji kadaise nušalo. Tada pat, kai nušalo rankas ir skruostus, kurie, nors ir jauni, iškart susiraukšlėjo, pasidarė raudonai mėlyni. Tačiau blogiausia su kojomis — ji vos gali paeiti, o kur jau ten šokti. O tais laikais niekada netrūko vaikinių, mėgėjų pasižokti. Ji prisimena...

Ir kai ji šiaip ramiai sėdi su savo prisiminimais, nenujaušdama jokio pavojaus, padaužų vaikų gauja pro užuolaidos kraštą pamato jos raudonai mėlyną, suvytusį veidą ir juodą kyką. Vaikai nuščiūva. Kyko sparneliai klapsi, jų galiukai vūrpa atsiminimų šnaresy. Vaikai žiūri kils į kitą. Staiga supranta, kad neatšispirs pagundai padaryti nusikaltimą. Piktas noras pagauna visą jų būrį.

Jie turi pasityti iš tetos Mijos. Pasityti taip, kaip galima pasityti tik iš tetos Mijos.

Toksai darbas yra bjaurus. Klebonas ir jo žmona mokė juos, aiškino su rykšte ir lazda. Bet dabar visą gaują staciai apsedo pikta užmacia — sumurę, sukaitę, jie pirštų galais sulenda į

184

priemene, užkopia laiptais, pereina palėpę, švelniai pasibeldžia į streken kambarelio duris.

— Prašom,—sako teta Muberg ir priduria: — Brangučiai, tai jūs! Kokie mieli svečiai! Tai džiaugsmas.

Bet tuoj patraukia po savim kojas.

Tačiau ne kojos rūpi šitiems raudonskruosčiams padaužoms.

Visi jie geri vaikai. Nė vienas iš jų nenori padaryti senutei blogo ir nė vienas nepadarys. Ir vis dėlto jų sumanymas šėtonišškai nedoras. Jie nesupranta, bet nujaucia. Ir jiems truputį baugu. Ką gi jie žada daryti, šitie kačiukai, kurie niekad neprisižaidžia lig soties?

Vyriausioji, baltaplaukė, švelni mergaitė, atsistoja spindulių juostoje, ir dosnioji saulė jai padovanoja aureolę. Mergaitė paglosto tetai Mijai ranką ir meiliai sako:

— Tetulė štai sėdi taip gražiai prieš saulutę ir mąsto apie praėjusias dienas!

— Iš tikrųjų,—šypsosi senutė ir savo sena, raukšlėta ranka atsako į mažos rankutės glamonę.— Mąstau! Mano amžių prisiminimai viskas, ką dar žmogus turi. Bet ne bėda. Pamatysi, mano lėlyte! Kai pasensiu — nė stibinkaulio nepajudinsi. Dabar dar gali šokti, lėlyte. Ir paikioti! Sukti kavaleriams galvas. Kaip ir aš, būdama tavo amžiaus.

— Turbūt daug gerbėjų turėjai? —sako mergaitė, nekalta kaip avelė.

Senutė užsimerkia, nusišypso, pasikaso galvą virbalu. Oho, žinoma, turėjo ji kavalerių, to gero netrūko. Ir kavalerių, ir komplimentų, ir pasipiršimų — lig soties!

— Bet tetai,—sako mergaitė truputį virpančiu balsu,—tetai patiko tik vienas?

Senutė nusuka akis į langą, tarsi ko ieškodama parke. Linkteli ir atsako:

— Panašiai, lėlyte. Jis tada buvo kadetas, Erikas Stolbergas. Paskui pasidarė kapitonas ir pulkininkas. Šitas man patiko. Bet, kaip sako, meilė neišdegė.

Ji šypsosi prisimindama, šypsosi liūdnai, bet dar labiau šelmiškai. Žaidžė tikriausiai laikas užgydė.

Tačiau mergaitė sako:

— Na, o daugiau kavalerių, teta,—ar nebuvo tokio, kurį teta mylėjai?

— Mylėjau, mylėjau,—murma senutė, ir jos plonos lūpos

šypsosi.—Simpatizavau tai vienam, tai kitam. Užtektinai buvo tais laikais dailių ir dorų vaikinių. Pavyzdžiui, Justus Biimanas iš Bongo ir daug kitų. Juhanas Folksonas iš Robu turbūt šauniasias buvo. Ar Karlas Vedbergas iš Hamaro. Bet, kai atiduodi širdį vienam, tada kitam jau neatiduosi. O aš taip ir padariau, mano lėlyte.

Valandėlę tylu kambaryje. Tada mergaitė sučiulba švelniai kaip paukštėlis:

— Kam gi teta atidavė širdį?

Senoji ilgai žiūri į parką, lyg ieškodama ko. Tada atsako:

— O, tai tikriausiai jam, Karlui Vedbergui iš Hamaro. Turbūt vieninteliį jį mylėjau.

Mergaitė sako:

— O kaip tada su Eriku Stolbergu, teta?

— Erikas Stolbergas,—pakartoja senutė, truputį suraukdamas nosies galiuką.— Aš, ak, žinia, jis buvo šaunus, bet juk daug tokių. O kai atiduodi širdį vienam, tada kitam jau neatiduosi, štai kas, mano lėlyte. O aš taip ir padariau.

— Tai kam, tetule? —kužda mergaitė.

Vėl senutė lyg ko ieškodama žiūri į parką. Ji sunkiai perbraukia ranka per kaktą ir sako:

— Tai tu nori žinoti, išdykėle, ką aš tikrai mylėjau? Gerai, aš tau pasakysiu, buvo toks labai dailus vaikinys, Juhanas Folksonas. Mano širdis linko prie jo ir jo prie manęs. Nors ne per daugiausia, ir, kaip sako, neišdegė meilė.

Ji vėl pasiima mezginį.

Dabar saugokitės! Visas kambarelis nuščiuvęs. Ką daro tie kačiukai, kurie niekad neprisižaidžia lig soties? Visai paprastai — jie žaidžia sudrįskusia atmintim.

Ir mergaitė sako:

— Ar tetos jaunystėj nebuvo vaikino, repetitoriaus, kuris vadinosi Gunaras Rutas?

— Gunaras Rutas? —kartoja senutė, paleisdama mezginį. Ji suraukia kaktą, nori atsiminti, bet šį kartą nežiūri į parką, neiško nieko.— Gunaras Rutas? —pakartoja ji, paskui papurto galvą ir atsako tiesiai, abejingai:— Ne, jo turbūt nepažinojau.

Ir vėl pasiima mezginį. Vaikai žiūri į ją. Staiga visą būrį pagauna lyg kokia šmėklų baimė. Jie pirštų galais sėlina prie durų. Senutė pakelia akis, šypsosi, linksi. Ir sako:

— Džiauguosi, kad aplankėt, vaikučiai!

Bet, kai jie tyliai uždaro duris, su palengvėjimu atsėdūsta ir ištiesia savo skaudamas kojas. Ji mezza, saulė šviečia, dulkelės šoka, veidai čia išnyra, čia dingsta, o kambarelis vėl tylus. Tylus, kaip ir jos atmintis.

Vieną dieną iš tikrųjų ją aplankė Gunaras Rutas. Kaip laikul jis buvo jau senas žmogus, o ji luša, prikaustyta prie lovos. Įvykis nebuvo labai didelis, bet visi namai subruzdė. Ar ji ji pažins? Nedidelis įvykis, bet romantiškas. Ar ji prisimins pasivaikščiojimus po žvaigždėtų dangum? Ar prisimins tą naktį, kai gulėjo tartum nukryžiuota prie samanų prišalustomis rankomis ir plaukais?

Atrodė, turėjo prisiminti. Bet ji neprisiminė. Neatsiminė jo vardo. Neatminė, kas jis toks. Ničnieko neprisiminė apie jį. Tada nusivylė visi, o gal labiausiai tas, kuris važiavo tokį ilgą kelią pamatyti savo jaunystės draugės. Bet tokia jau kartais atmintis. Ji gali būti mūsų draugas, ji gali pripildyti tuščias valandas įvairiausių margų pavidalų — taip debesys, uždengę tuščią dangaus kupolą, traukia šen bei ten mūsų dėmesį ir žadina vaizduotę. Atmintis gali būti ir mūsų priešas, siųsti mums baigius pavėikslus. Tačiau — ar priešas, ar draugas — ji visada taikosi pokštą iškrėsti. Niekuomet nežinai, ką ji teikėsi išsaugoti, o ką išmetė visai.

Taiji visa klebonijos šeimyna susirinko ir žiūrėjo į senutę Miją, nuliūdusi ir beveik nepatenkinta, nes tokią paslaugą vis dėlto ji galėjo padaryti — nudžiugti, išvydusi savo jaunystės draugą.

O jįsai, jaunystės draugas, sėdėjo kone susigėdęs ir išžeidęs. Ar ji iš tikrųjų nieko neprisimena apie jų švelnią meilę? Pats jis prisimena labai gerai, o jis juk vyras, išgyvenęs itin daug.

Pagaliau vis dėlto nuotaika pasitaisė. Senutė staiga akylai pažiūrėjo į savo draugą. Paskui nusišypsojo ir sumurmėjo kažką, visi palinko prie jos, stengdamiesi išgirsti. Tada ji pakartojo balsu:

— Sakau, vargšeli tu, vargšeli! Kokios tavo didieis ir ne gražios ausys! Tikros asilo ausys!

Pacakė ji šitaip ir raqlostė jo ranką savo sukumpusiais pirštais, kurie nušalq viena? naktį ant samanų ir jau nebeatsigavo.